

Солодько Ю. В., магістрант спеціальності «Соціальна педагогіка», Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)
Кубіцький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ)

СОЦІАЛЬНО – ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З «ДІТЬМИ ВУЛИЦЬ»

Охарактеризовано основні поняття, оцінено ступінь вивченості проблеми, наголошено на необхідності попередження появи «дітей вулиці» шляхом роботи з кризовими сім'ями.

Ключові слова: «діти вулиці», кризові сім'ї, соціальний педагог, соціальний працівник, самодопомога.

Охарактеризованы основные понятия, оценена степень изученности проблемы, отмечено необходимость предупреждения появления "детей улицы" путем работы с кризисными семьями.

Ключевые слова: "дети улицы", кризисные семьи, социальный педагог, социальный работник, самопомощь.

Basic concepts are described, the degree of studied of problem is appraised, it is marked the necessity of warning to appearance of "children of street" by work with crisis families.

Keywords: to "put streets", crisis families, social teacher, social worker, self-help.

Актуальність теми. За підрахунками науковців в Україні на 2009 рік налічувалося 200 тис. дітей сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, і лише 7 % - біологічних сиріт, які стали сиротами при живих батьках і частина з них ідуть жити на вулицю, і вулиця стає для них домівкою. Сьогодні в Україні налічується близько 200 тис. безпритульних, з них більше 20% жертви сексуального насильства, 60% наркомани і 10-20% вілінфіковані.

Дитину, яка хоч день прожила на вулиці та пізнала принади “легкого життя”, потім дуже важко втримати вдома. Ті, кого привели безпосередньо з вулиці до притулку, потраплять на вулицю по декілька разів, вони вже не можуть ніде втриматися, їх манить “свобода”.

На “дітей вулиці”, як масове соціальне явище, почали звертати увагу тільки з початком першої світової війни, при цьому безпритульність розглядалась як один з найбільш суттєвих факторів дитячих правопорушень. Якщо до першої світової війни справа охорони дитинства знаходилась в руках благодійних товариств, то після війни вона стала обов'язком держави у всіх країнах світу. Винятком не стала й Україна, тим більше, що безпритульність набула таких розмірів, що тільки зусиллями державних та політичних структур можна було вирішити цю проблему [2].

Як показують дослідження, дітям, котрі перебувають понад шість місяців на вулиці, притаманний синдром дромоманії. Дромоманія - схильність до бродяжництва, яку розглядаємо не як розлад психіки, а як соціальне явище, тому основна мета у подоланні безпритульності та бездоглядності - це своєчасне виявлення та вилучення дитини з вулиці [4].

Стан вивченості проблеми.

Дослідженням соціально-педагогічної допомоги “дітям вулиці” займалися та займаються відомі вчені: Бородуліна С., Бочарова В., Гапон Ю., Дахно Р., Зверева І., Хлебик С., Клейберг Ю., Максимова Н., Шакурова М. До проблем “Дітей вулиці” зверталися: Моруга Л.; Зінченко А.; Зайчевська Т.; Зайцева З.; Гуляр О.; Максимова Н.; Новік С.; Самолова О.; Капська А. та багато інших.

Попередження появи «дітей вулиці» шляхом роботи з кризовими сім'ями. Робота з сім'ями важлива на всіх стадіях роботи з дітьми, які перебувають у складній життєвій ситуації. Соціальний працівник може надавати допомогу на початку зародження кризи, що діє як профілактика бездоглядності і безпритульності дітей [1, 2, 3].

Учені спробували розібратися в причинах сімейних сварок, що приводять до розпаду родин. Було встановлено, що це, у першу чергу, зради. Потім - ревності, погані житлові умови, незгода в розподілі домашніх обов'язків, втручання батьків у сімейні справи молодих, безвідповідальність у відносинах один з одним, хвороби, різні підходи до виховання дітей. Фахівці схильні бачити причину розпаду родини в невідповідності чоловіка і жінки до сімейного життя, небажання відмовлятися від своїх звичок, переваг. У результаті виходить, що майже кожна третя молода родина є неповної, що складається тільки з одного із батьків - як правило, мами з дитиною [4, 5].

Важливим напрямом роботи з попередження появи “дітей вулиці” і соціально незахищених дітей є робота з кризовими сім'ями. Цей напрям включає:

— роботу з *важко виховуваними дітьми і підлітками*, яка передбачає діагностику сімейної і шкільної ситуації, виявлення первинного соціального оточення дитини, обов'язковий аналіз її медико-соціального й інтелектуально-психологічного статусу. На основі отриманих даних розробляється план роботи із сім'єю дитини, вирішення її шкільних проблем, залучення до більш сприятливого соціального середовища. Разом із тим проводиться соціально-психологічне і соціально-правове консультування сім'ї, що дозволяє їй усвідомити і захистити свої права у взаєминах із соціальним середовищем, із освітньою системою. Дуже часто необхідною є допомога у працевлаштуванні батьків тощо;

— роботу з *родинами алкоголіків*. Передбачає діагностику з метою виявлення причин зловживання спиртними напоями і обставинами, що їх супроводжують. Після цього розробляється план роботи з такими сім'ями, їхнім соціальним оточенням. План містить у собі лікувальні заходи, консультації, психотерапію, психокорекцію, іноді соціально-трудова реабілітацію. Звичайно, при цьому необхідно активізувати в людині її волю, особистісні ресурси, щоб перебороти визначені тенденції. У цій ситуації важливу роль відіграє мотивація клієнта і його сім'ї. Від цього залежать вибір психокорекційних заходів, спрямованих на особистість людини як творця своєї долі, введення клієнта в різні об'єднання, клуби, спрямовані на надання взаємної допомоги людям із алкогольною залежністю тощо;

— роботу з *конфліктуючою сім'єю*. Така робота може проводитися тільки після заяви одного з членів сім'ї або виявлення стресового стану у дитини. Соціальна робота з такою родиною починається з детального вивчення існуючої сімейної проблеми. Слід відмітити, що зовнішні труднощі, такі, як матеріальні обмеження, непевність у завтрашньому дні, безробіття тощо, як правило, лише загострюють сімейні конфлікти та прояви істеричності. У процесі трудової зайнятості, самовиховання вони можуть компенсуватися, а під впливом зовнішніх і інших причин можуть актуалізуватися і зумовити постійні конфлікти, що завжди відбиваються на психічному стані дитини.

Робота з такими сім'ями приводиться шляхом індивідуальних бесід, групової чи психотерапії, ігрової терапії, зокрема терапії „скульптурна група”, „сімейна угода” і ін. [4].

Особливим об'єктом впливу соціального педагога (чи працівника) є дитина у кризовій сім'ї. На роботу з нею спрямовані такі функції:

освітня, психологічна, посередницька. Освітня функція передбачає проведення широкої просвітницької роботи з батьками, допомогу у вихованні, створення умов для активного змістовного життя. Психологічна — соціально-психологічну підтримку (разом з батьками) та корекцію. Посередницька спрямована на допомогу в організації дозвілля сім'ї; координацію діяльності різних відомств у вирішенні проблем конкретної сім'ї; інформування родини з питань соціального захисту.

Принциповим у підході українських соціальних працівників до надання допомоги сім'ї є визначена пасивна роль самої сім'ї. Соціальний працівник „допомагає”, „координує”, „інформує”, тобто керує процесом сім'ї із кризового положення.

У даний час значного поширення у світі набула допомога клієнту, орієнтована на його активну участь у визначеній і реалізації соціальних послуг.

Соціальний працівник (педагог) працюючи з кризовими сім'ями, надає так звану „допомогу для самопомоги”, основною метою якої є виявлення ресурсів для подолання кризисності всередині сім'ї, розвиток у її членів навичок позитивного творчого поведіння. Відповідальність за успішність реалізації послуг і застосування навичок позитивного поведіння несе сама сім'я, оскільки тільки від неї залежить успішність надання допомоги.

Головними принципами такої соціальної роботи із сім'єю є:

- індивідуальний підхід;
- зосередження уваги на клієнті й орієнтація на розвиток наявних резервів;
- готовність сім'ї приймати допомогу соціальних працівників, педагогів, лікарів і ін;
- системний підхід до вирішення проблем сім'ї.

У системному підході людина розглядається як активна особистісна система, залучена до соціальної системи міжособистісних взаємин більш високого порядку. Соціальний працівник у цьому випадку стає частиною системи сім'ї. Робота соціального працівника із сім'єю починається із вивчення всієї системи її соціальних зв'язків, де діють не тільки сім'я, але і школа, сусіди, родичі та інші.

Крім соціальних та економічних труднощів, які характерні сім'ї, яку опікують, вона часто переживає негативні взаємини і має дуже малий досвід у побудові гармонійних відносин. Тому дії соціального працівника мають бути спрямовані на ініціювання практичних дій, бесід, у результаті яких у

членів сім'ї здобувається досвід позитивних відносин, конструктивного вирішення кризових ситуацій.

Основні напрямки дій, що формують нові взаємини і навички, це планування витрат, ведення домашнього господарства, організація дозвілля, підтримка вирішення шкільних проблем і т.п. Головне, що повинно стати результатом такої роботи — це досвід позитивних відносин і почуття самоповаги. Саме самоповага є головним інструментом у соціальній роботі із сім'єю [3].

Ситуація у кризовій сім'ї часто характеризується соціальною ізоляцією і низькою самооцінкою. У ході групової роботи члени сім'ї здобувають досвід налагодження контактів і спілкування з іншими людьми. Таким чином, можна боротися із соціальною ізоляцією.

Ще один важливий елемент групової роботи полягає в тому, щоб виявити індивідуальні сильні сторони членів групи, підтримати їх і зробити очевидними для окремого члена групи і для групи в цілому.

У рамках співробітництва з місцевими державними органами можна проводити різні види групової роботи, наприклад, жіноче свято або дитячий день.

Крім того, до видів робіт, що виходять за межі сім'ї, відносяться також організація канікул, дозвілля і спільні заходи для всієї сім'ї. Спільно пережиті позитивні емоції зменшують почуття соціальної ізоляції, властиве кризовій сім'ї, і позитивно впливають на формування почуття власної гідності.

Співробітництво із сім'єю у рамках соціально-педагогічної допомоги можна розділити на п'ять фаз, що переходять одна в одну й у залежності від особливостей сім'ї вимагають різної кількості часу.

1. Фаза встановлення контакту і знайомства. Тут є важливим моментом знайомство сім'ї й соціального працівника. У цей час з'ясовуються взаємні очікування і визначаються цілі роботи. Метою цієї фази є створення довірливих взаємин із сім'єю, що складають основу для успішного співробітництва.

2. Фаза психосоціальної діагностики. На етапі психосоціальної діагностики вивчаються

проблеми сім'ї, ресурси їхнього вирішення усередині сім'ї й у найближчому оточенні.

3. Фаза інтервенції. Фаза інтервенції є головною робочою фазою надання допомоги. У цей час проводиться робота з досягнення мети щодо всієї сім'ї й окремих її членів. У ході роботи можуть коректуватися мета та методи.

4. Фаза згортання роботи. На цій фазі необхідно підготувати сім'ю до завершення надання допомоги. Якщо сімейна система є досить стабільною, то можна поступово скорочувати обсяг допомоги.

5. Фаза додаткового курирування. У проблемних ситуаціях сім'я повинна мати можливість звернутися до соціальної служби і після надання соціально-педагогічної допомоги. Крім того, члени сім'ї можуть у рамках додаткової допомоги брати участь у проведених групових заходах, в організації дозвілля і сімейних свят [2].

Зазвичай на соціально-педагогічну роботу з сім'єю приділяється два-три роки. Соціально-педагогічна допомога сім'ям здійснюється головним чином удома. З педагогічної точки зору доцільним є необхідність переносити роботу з окремими членами сім'ї чи з усією сім'єю в офісні приміщення служби, що дає можливість зробити зовнішні рамки роботи гнучкими.

Висновки. Отже, щоб надавати соціальну допомогу соціальний педагог (працівник) повинен мати комплексну теоретичну підготовку і практичні навички, що дозволяють йому розібратися у великій кількості варіантів, повинен вміти виконувати певну практичну роботу, а також володіти методами по наданні соціальної допомоги.

Робота з сім'єю може бути побудована на різних технологіях. У роботі з дітьми вона спрямована на розв'язання проблем дитини.

У роботі з дітьми різних категорій, а також з їхніми сім'ями потрібно бути цілеспрямованим і впевненим у своїх діях і володіти певною базою даних про них, а також правилами поведінки з цими дітьми. Потрібно зважати, що «діти вулиці» - хрусткі особистості.

Література

1. Безпалько О. Психолого-педагогічні аспекти роботи з «Дітьми вулиці» / О. Безпалько. - К.: 2000. - 186с.
2. Городня О. Безпритульність дітей як соціальний феномен / О. Городня // Українське слово. - 1997. - 25 грудня. - С.3-4.
3. «Діти групи ризику: психолого-правові та соціальні аспекти діяльності». - К.: Київська міська держ. адмін., 2001. - 191с.
4. Зайцевська Т. Вулична робота з «Дітьми вулиці» / Т. Зайцевська. - К.: 1999. - 267с.
5. Закон України про «Охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-ІІ.